

ROLI O’YIN METODIKASINING KELIB CHIQISHI VA RIVOJLANISHI**Shoyunusova Arofat****Andijon davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti**

Annotatsiya: Ushbu maqolada rolli o‘yin metodikasining kelib chiqishi, tarixiy rivojlanishi va pedagogik jarayonda qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Rolli o‘yinlar o‘quvchilarning kommunikativ, ijtimoiy va kognitiv ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi o‘rni, shuningdek, til o‘qitish jarayonida samarali qo‘llanilish metodlari ilmiy asosda yoritilgan. Tadqiqotda rolli o‘yinlarning didaktik vazifalarni bajarishda foydaliligi, o‘quv jarayonini interaktiv va qiziqarli qilishdagi ahamiyati ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: rolli o‘yin, metodika, pedagogik jarayon, kommunikativ ko‘nikmalar, didaktik vosita, til o‘qitish.

So‘nggi yillarda innovatsion yondashuv mahalliy ta‘lim siyosatini shakllantirishda, xususan chet tillarni o‘qitishda asosiy yo‘nalish sifatida tanlanmoqda. Bu esa ushbu sohada aniqroq maqsad va vazifalarni belgilashga imkon beradi. Shu bilan birga, zamonaviy ta‘lim tizimida kompetensiyaviy va faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuvlarni hisobga olgan holda yangi umumta‘lim va oliy ta‘lim standartlari joriy etilmoqda. T.Todosiychuk ta‘kidlaganidek, ta‘lim – bu bir-biriga bog‘liq va o‘zaro ta‘sir qiluvchi elementlardan tashkil topgan murakkab va ko‘p qirrali faoliyatdir. Shu sababli ta‘limdagi kompleks innovatsiyalarni loyihalashda texnologik, iqtisodiy, va tashkiliy innovatsiyalar birligi ta‘minlanishi zarur.

Pedagogik innovatsiyalarni aniqlashda A.S. Molchanov quyidagi mezonlarni ajratadi:

o‘qituvchining shaxsiyati sifatida kreativlikni namoyon etishi;

ta‘limni yangi yondashuvlar asosida tashkil etishi, ularni an‘anaviy universitet amaliyotidan ajratib ko‘rsatishi;

innovatsiyalarning jamiyat tomonidan e‘tirof etilishi;

yangilikning pedagogik jarayonning rivojlanish tendensiyalari bilan mos kelishi va kelajakni aks ettirishi;

«madaniyat» bilan yaqin o‘zaro bog‘lanishi; natijalarni tahlil qilish va ularni boshqa pedagoglar tajribasida tatbiq etish imkonini yaratishi.

Avvalo, rolli o‘yin tushunchasining ilmiy asoslari L.Vygotsky tomonidan ishlab chiqilgan. U o‘yinni bola psixik rivojlanishining asosiy omili sifatida baholab, ayniqsa rolli o‘yinlar orqali ijtimoiy tajriba va muloqot ko‘nikmalari shakllanishini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Uning fikricha, o‘yin – bu real hayotiy vaziyatlarning ramziy modeli bo‘lib, unda shaxs ijtimoiy rollarni o‘zlashtiradi. Keyinchalik D.Elkonin rolli o‘yin nazariyasini yanada rivojlantirib, uni bolalar faoliyatining yetakchi turi sifatida talqin qilgan. U rolli o‘yinlarning tuzilishi, bosqichlari va rivojlanish mexanizmlarini chuqur tahlil qilgan hamda ularning ta‘limiy

ahamiyatini asoslab bergan. Rolli o'yin, ijtimoiy amaliyotning alohida turi sifatida, inson hayoti va faoliyati me'yorlarini aks ettiradi, voqelikni o'rganish va egallashni ta'minlaydi, shuningdek, shaxsning hissiy, intellektual va axloqiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Rolli o'yin bilimlarni va nutqiy ko'nikmalarni majburiy emas, balki o'quvchilarning istagi bilan egallashga yordam beradi. Rolli o'yin kundalik ta'lim faoliyatiga rang-baranglik olib kiradi, o'quv faniga qiziqishni oshiradi. U nafaqat o'qitish, balki tarbiya vositasi sifatida ham xizmat qiladi va ishtirokchilardan katta aqliy kuch talab qiladi. Rolli o'yin turlari quyidagicha tasniflash mumkin:

predmetlar bilan manipulyatsiya o'yinlari
musobaqa o'yinlari
jismoniy faoliyat o'yinlari
vizual materiallardan foydalanish o'yinlari
sahnalashtirish o'yinlari
ssenariy o'yinlari.

Til o'rgatish darslarida rolli o'yinlardan foydalanish samaradorlikni oshirishga imkoniyat beradi. D.B. Elkonin o'yinni xulq-atvorni boshqarish va rivojlantirish faoliyati sifatida ta'riflagan[3; 225]. Pedagog olim A.Shukin chet tillarini o'rgatishda rolli o'yinlarning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi va quyidagi turlarga ajratadi:

maqsadga ko'ra til va nutq o'yinlari;
bajarish usuliga ko'ra og'zaki, yozma, rolli, imitativ-simulyatsion va boshqalar;
murakkablik darajasiga ko'ra (reproduktiv, kreativ); ishtirokchilar soniga ko'ra (individual, guruh, juft, frontal); vazifa turiga ko'ra (operativ, taktika, strategik)[1; 39].

Rolli o'yinlar zamonaviy chet tili o'qituvchilari tomonidan keng qo'llaniladigan, samarali va rang-barang metodik vositalardan biri bo'lib, u ta'lim jarayonida kommunikativ yondashuv talablariga to'liq mos keladi. Ushbu metodning asosiy afzalligi o'quvchilarda nutqni rivojlantirish, o'rganilayotgan tilda muloqot qilishga bo'lgan motivatsiyani shakllantirishdan iborat. Rolli o'yin metodlaridan foydalanish o'quvchilarning tafakkur faolligini oshiradi, mustaqillikni rivojlantiradi hamda ijodiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, o'qituvchi bu jarayonda tashkilotchi va yo'naltiruvchi sifatida ishtirok etib, har bir talabani o'quv jarayonining faol subyektiga aylantiradi.

E.G. Azimov rolli o'yinni quyidagicha ta'riflaydi: “Rolli o'yin – bu o'quv jarayonida jamoaviy faoliyatni tashkil etish shakli bo'lib, uning asosiy maqsadi real muloqot sharoitlariga maksimal darajada yaqin muhitda nutqiy ko'nikma va malakalarni shakllantirish hamda rivojlantirishdan iborat. Unda ishtirokchilar rollarga bo'linadi va berilgan mavzu asosida muloqot vaziyatlarini sahnalashtiradi”[1; 42].

Vaqt jihatidan rolli o'yin o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi boshqariladigan o'zaro ta'sirning yaxlit siklini tashkil etadi va uch bosqichdan iborat: tayyorgarlik, o'tkazish hamda natijalarni jamoaviy muhokama qilish.

Mazmuniga ko‘ra, esa rolli o‘yinlar ijtimoiy-maishiy va kasbiy-pedagogik turlarga ajratiladi. Kasbiy-pedagogik rolli o‘yinlar, aslida, ishbilarmonlik o‘yinlarining bir turi bo‘lib, ular kelajak mutaxassisining kasbiy faoliyatini modellashtirishga xizmat qiladi.

Didaktik jihatdan rolli o‘yinlar o‘rganilayotgan tilda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish uchun qulay sharoit yaratadi hamda o‘qituvchining pedagogik faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan metodik ko‘nikmalar tizimini rivojlantiradi.

Rolli o‘yinlarning quyidagi turlari ajratiladi: imitatsion, ijodiy va musobaqa o‘yinlari. R.P. Milrud ularni nutqiy vazifaning murakkabligi va davomiyligiga ko‘ra quyidagicha tasniflaydi: boshqariladigan (controlled role-play), yarim boshqariladigan (semi-controlled role-play), erkin (free role-play) hamda epizodik (small-scale role-play)[2; 16]. Rolli o‘yin metodidan foydalanish ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish, talabalarni faol o‘quv faoliyatiga jalb etish hamda ularning kasbiy va kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Азимов Э.Г. Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М.: Издательство ИКАР, 2009.
2. Мильруд Р.П., Максимова И.Р. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам. - Иностранные языки в школе, 2003. – 16с.
3. Эльконин Д. Б. Психология игры. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. - Москва, 1999.